

ЕСЕЇСТИЧНЕ ПИСЬМО ЯК ХУДОЖНЯ ПРАКТИКА (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ ЕСЕЇВ «25 ЕСЕ ПРО ГОЛОВНЕ»)

Ольга КАЗАНОВА

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури та компаративістики

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

вул. Французький бульвар, 24/26, м. Одеса

ORCID: 0009-0001-2012-5447

Olga4860513@gmail.com

У статті осмислено та обґрунтовано явища есеїстичного письма в контексті сучасної гуманітаристики, зокрема літературного процесу від античності до сучасності, на прикладі збірки есеїв «25 есе про головне». Статтю присвячено науковому осмисленню поняття есею як літературного твору та самостійного жанру, котрий, попри дискусійність у традиційному літературознавстві, претендує на утвердження самодостатності. Стаття репрезентує різні тенденції та напрями літературно-критичного осмислення порушеного питання. Передусім, ідеться про наукові позиції, представлені у працях О. Гук, Н. Іванової, Т. Конєвої, К. Сільман, С. Шебеліста, Т. Шевченко. Серед основних питань, порушених у статті, – роль та місце, походження та поетологічні особливості есеїстики. У статті йдеться, що есеїстичне письмо неодноразово спричиняло переосмислення традиційних уявлень про художню форму та зміст, репрезентуючи закономірне зацікавлення українського письменства, що згодом репрезентувалось у проблематиці, художніх властивостях жанру, прагненнях внести корективи до стильової парадигми. Отже, есеїстика завдяки межовості своєї форми вражає різноплановістю та політематичністю, що спричинило низку ознак, котрі репрезентують аналізований жанр: логічність викладу думок; дбайливе ставлення до художньої форми; вираження нового, суб'єктивного судження про щось (на першому плані суб'єктивність особистості автора); образність, афористичність, використання свіжих метафор, нових поетичних образів; розмовна інтонація та лексика; розмаїте тематичне спрямування (за С. Шебелістом). На матеріалі текстів збірки «25 есе про головне» проаналізовано теоретичні засади есею, ознаки та ключові його риси. Серед текстів збірки було виділено й осмислено есеї Т. Прохаська «Багато в малому», Я. Довгана «Мені тринадцятий виповнювався», С. Жадана «Багато в малому», Л. Белея «Що для мене важливо» з погляду відповідності теоретичним ознакам (за С. Шебелістом), а також здійснено контекстуальний огляд творів Т. Возняка, К. Бабкіної, В. Єшкілева тощо.

Ключові слова: *есеї, есеїстика, есеїстичне письмо, жанр, збірка, літературний процес, постмодернізм.*

ESSAY WRITING AS AN ARTISTIC PRACTICE (ON THE EXAMPLE OF THE COLLECTION OF ESSAYS “25 ESE PRO HOLOVNE”)

Olga KAZANOVA

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature
and Comparative Studies*

Odesa National University named after I. Mechnikov

24/26 French Boulevard, Odesa

ORCID: 0009-0001-2012-5447

Olga4860513@gmail.com

The article comprehends and substantiates the phenomena of essayistic writing in the context of modern humanities, in particular the literary process from antiquity to the present, on the example of the collection of essays “25 Essays on the Main”. The article is devoted to the scientific comprehension of the concept of the essay as a literary work and an independent genre, which, despite being controversial in traditional literary studies, claims to be self-sufficient. The article represents various trends and directions of literary and critical comprehension of the issue. First of all, it refers to the scientific positions presented in the works of O. Huk, T. Konyeva, N. Ivanova, K. Silman, S. Shebelist, and T. Shevchenko. Among the main issues raised in the article are the role and place, origin, and poetological features of essayism. The article states that essayistic writing has repeatedly led to a rethinking of traditional ideas about artistic form and content, representing the natural interest of Ukrainian literature, which was subsequently represented in the problems, artistic properties of the genre, and the desire to make adjustments to the stylistic paradigm. Thus, the essay, due to the boundary nature of its form, impresses with its diversity and polythematicity, which has led to a number of features that represent the analyzed genre: logical presentation of thoughts; careful attitude to the artistic form; expression of a new, subjective judgment about something (in the foreground – the subjectivity of the author’s personality); imagery, aphorism, use of fresh metaphors, new poetic images; conversational intonation and vocabulary; diverse thematic focus (according to S. Shebelist). On the basis of the texts of the collection “25 Essays on the Main”, the theoretical foundations of the essay, its features and key features are analyzed. Among the texts of the collection, the essays by T. Prokhasko “Bahato v malomu”, Ya. Dovhan “Meni trynadtsiatyi mynalo”, S. Zhadan “Bahato v malomu”, L. Belei “Shcho dlia mene vazhlyvo” were singled out and comprehended in terms of compliance with theoretical features (according to S. Shebelist), and a contextual review of the works by T. Voznyak, K. Babkina, V. Yeshkilev, etc. was carried out.

Key words: *essay, essayism, essayistic writing, genre, collection, literary process, postmodernism.*

Постановка проблеми. Літературний процес дедалі частіше активізує сучасних літературознавців щодо всебічного осмислення та аналізу світоглядних та художніх особливостей есеїстичного письма. Літературний процес варто розуміти як певну рефлексію та сприйняття симбіозу минулого, теперішнього та майбутнього, вираженого в тексті. Цілком доречно сучасна дослідниця Т. Конєва у статті «Загальні тенденції літературного процесу: теоретичний аспект» зазначає, що «літературний процес у світовому масштабі є часткою суспільно-історичного процесу й залежить від нього, він співвідносний зі стадіями суспільного розвитку людства (міфологічна архаїка, старовина, епоха Середньовіччя, Новий та Новітній часи)» [5, с. 34]. Це явище також відповідно пов'язане з потребою письменників реагувати на трансформації в історичному та культурному житті, рефлексувати та впливати на суспільну свідомість [5, с. 34]. Така реакція посилює інтерес до нових напрямів, тенденцій, форм, які б повною мірою реалізували та репрезентували об'єктивну реальність, описувану письменством. Звертаючись до осмислення літературного процесу, Т. Шевченко у монографії «Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.» обґрунтовує доцільність есеїстичного письма як можливість відтворити авторські інтенції та рефлексію: «Серед цих нових тенденцій, які наочно даються взнаки в українській літературі сучасності, є різноформатна актуалізація есеїстичності як дискурсу – типу художнього письма, котре мало лише окремі форми прояву в літературі ХІХ століття» [10, с. 6]. Отже, актуальність есеїстики як суттєвого компонента сучасної культури спричиняє дискусії на теренах літературознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше ознаки есею виникають у добу Античності. Ідеться про декламації Лукіана, а також філософські праці Платона («Діалог») та Сократа, Теофаства («Характери») чи Марка Аврелія («До самого себе»), коли почали формуватися витoki репрезентації авторського «Я». Однак не всі науковці погоджуються із цим, наголошуючи лише на особливій формі вираження авторського «Я» у текстах з виразним монологічним началом. На думку дослідників, у цих творах відбулося радше первісне співвіднесення особи автора з загальною картиною світу чи класичним античним сприйняттям, аніж авторська персоналізація. Ознаки самостійності цього жанру з різним ступенем інтенсивності почали увиразнюватися лише наприкінці ХVІ століття у дослідженнях М. де Монтеня, що іменуються як «Проби» (1580). Дослідниця К. Сільман у дисертації «Есей як жанр на перетині літератури та журналістики» зазначає, що саме в М. де Монтеня «вперше людське «Я» не співвідноситься ні з чим загальним і об'єктивним, не відповідає певній нормі чи зразку доби, а співвідноситься з автором» [7, с. 20].

Пізніше розвиток жанру есею стане провідним із ХVІІ століття в англійській, з ХVІІІ століття – у французькій, з ХІХ століття – в американській літературі. Його поява ознаменувала скасування обмежень із різною динамікою та в різні періоди, що розкривало експериментальний потенціал жанру, а також нівелювало установлені літературні норми та розуміння. В українській літературі жанр есею увиразнювався через окремі елементи, що мали місце в щоденнику Т. Шевченка,

публіцистиці ранньої, високої та пізньої модерності В. Винниченка, Ю. Липи, Є. Маланюка, У. Самчука тощо. Дослідниця Н. Іванова у праці «Есеїстичне письмо і поетика межових форм в українській літературі 1920-х років» зазначає, що есей «не лише наділяв людину свободою у виборі жанрово-стильових інструментів, а й забезпечував індивідуальний підхід до творчих завдань, безпосередність вираження авторових думок та інтенцій» [4, с. 6]. Така вільна генеза есею репрезентувала усвідомлення власної ідентичності та динамічності, мінливості, імпліцитності внутрішнього «Я» людини. Наразі сучасна есеїстика представлена у творчості багатьох авторів, серед яких Я. Грицак, О. Забужко, В. Неборак, К. Москалець, В. Махно, Т. Прохасько, М. Рябчук, В. Шкляр тощо.

Звертаючись до визначення терміну «есе», Літературознавчий словник-довідник за редакцією Р. Гром'яка надає таке визначення: «Есе́ (*франц. essai, букв. – спроба, нарис, начерк*) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми» [2, с. 242]. Така дефініція скеровує особливість обраної форми до концентрації на окремих і конкретній думці, дозволяючи лишити простір для аналізу та рефлексії, натомість довільна композиція не обмежує обраний жанр межами та кордонами. Саме така властивість есею спричиняє чимало дискусій про межовість жанрової форми із науковим нарисом чи філософським трактатом. Зокрема, це пов'язано також із рисами есею, що репрезентовані у вільній композиції, індивідуальній позиції митця, різноманітні тематичного спрямування.

Дослідник С. Шебеліст у статті «Теоретичні аспекти жанру есею» диференціював риси есею, серед яких виокремив такі: логічність викладу думок; дбайливе ставлення до художньої форми; вираження нового, суб'єктивного судження про щось (на першому плані – суб'єктивність особистості автора); образність, афористичність, використання свіжих метафор, нових поетичних образів; розмовна інтонація та лексика; розмаїте тематичне спрямування – філософський, історико-біографічний, публіцистичний, літературно-критичний, науково-популярний, власне белетристичний есей (суміжні жанри: поезія у прозі, науковий нарис, філософський трактат, листи, бесіди, роздуми) [8, с. 49].

Отже, метою статті є студіювання окремих рис есеїстичного жанру у функціональному аспекті та їх предметне втілення у текстах збірки «25 есе про головне».

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою осмислення та аналізу кожної з названих рис (зокрема, за С. Шебелістом) звернемося до збірки сучасних есеїв «25 есе про головне», яка вміщує 25 творів відомих есеїстів сучасності. Книгу було видано у 2020 році. Збірка репрезентує уособлення ідеї «головного», що реалізується для кожного митця по-своєму, одноосібно, через окремі образи, деталі, звуки, знаки. Есеї у збірці об'єднано рефлексією про «найважливіше», яке займає у житті митця особливе місце.

Розпочинаючи з ознаки «логічність викладу думок», варто зауважити, що есей за своєю структурою, передусім, характеризується, з одного боку, класичністю

своєї структури (висхідний параграф, що знайомить читача з темою; вступний, що проголошує його ключову тезу; перехідний; основний, що пояснює авторську позицію; та заключний із функцією узагальнення) [8], а, з іншого боку, динамічністю і тенденцією до порушення класичної структури, що репрезентується у потоці свідомості, котрий руйнує межі та кордони заданих форм. Лесь Белей в есе «Що для мене важливо» зі збірки «25 есе про головне» звертається до класичної форми жанру, розпочинаючи зі знайомства читача з темою, що реалізується на початку есею, в тезі, яку автор висуває: «Питання «Що для мене важливо?» доволі багаторівневе. Щоб на нього відповісти, треба спочатку розглянути два інші питання: що таке «я» і що таке “важливо”» [1, с. 12]. Митець розставляє пріоритети, актуалізуючи інтелектуальний складник, прагнучи визначити генезу явища «важливого» у контексті сприйняття її людиною, – саме це знайомить читача з темою і є ключовою тезою. Далі автор продовжує потрактування категорії «Я» та створює «перехідний» елемент до основної позиції, у якому зауважує про природу «надбудов одних чи інших “Я”», про «розмір “Я”» чи його «структуру та густоту»: «“Я” можна потрактувати як звичайний організм гомосап'єнса, мета якого – задовольнити базові інстинкти – не бути голодним і спраглим, не відчувати надмірної спеки і холоду, задовольнити потреби у сні, продовженні роду, домінуванні у зграї. Можна «Я» потрактувати як матеріально-нематеріальне дуалістичне ціле, а можна як складну структуру з багатьма надбудовами до цього дуалізму» [1, с. 12]. В основному розділі Лесь Белей пояснює, що через пізнання власного «Я» людство приходить до того, що насправді «важливо», прямує до логічної репрезентації означуваної теми через питання: «Тепер що таке «важливо?»» [1, с. 13]. Даючи відповідь на нього, митець окреслює свою позицію та скеровує реципієнта до аналізу порушеної теми: «“Важливо” походить від слова «вага», тобто йдеться про те, що має вагу, значення. З одного боку, – це щось, що тримає на землі, точка опори, щось, що не дає зійти з дороги, захищає від ураганів і турбулентностей, з другого боку, не дає зрушити з місця, тягне на дно, заважає та ускладнює» [1, с. 13]. Підсумовуючи, митець наголошує на дуалістичності «важливого» і на наявності в ньому «індивідуальних надбудов». Заключний параграф виконує функцію узагальнення і репрезентує авторський висновок, цілісність думки: «А далі все залежить від того, наскільки відомі невідомі: чи добре ви знаєте дуалістичні надбудови власного “Я” та поняття “важливо”. Я свої знаю погано, тому це рівняння поки не можу розв’язати» [1, с. 13]. Отже, автор у класичній структурі есею лишає місце діалогічності фіналу, що своєю динамікою та площиною для розмірковувань і аналізу порушує усталену форму: з одного боку, домінує класична архітектоніка, а з іншого боку, репрезентується динаміка та відсутність кордонів для рефлексії.

Другою рисою есею зазначено дбайливе ставлення до художньої форми, що пояснюється феноменом багатозаровості есею. Ідеться, насамперед, про письменницьку есеїстику, яка є прикладом рефлексивно-ментативного твору, де автор залучає традиційні літературні техніки та прийоми мистецтва слова. Зокрема, Т. Шевченко у монографії «Есеїстика українських письменників як феномен

літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.» тлумачить питання художності есею крізь призму презентації суб'єктності як мистецької особистості: «Письменницька есеїстика, як правило, позначена високим ступенем художності, образності, стилістичної майстерності, традиційної для літературного письма, вирішує естетичні задачі, наділена естетичним потенціалом і художньо-комунікативними інтенціями і тільки в другу чергу, соціокомунікативними, соціокультурними тощо» [10, с. 74]. Це виражається у суб'єктивному письмі, що поєднується з художніми прийомами та техніками. За приклад варто взяти есей Ярослава Довгана «Мені тринадцятий виповнювався» зі збірки «25 есе про головне». Митець оповідає про своє життя після смерті матері: «Мені тринадцятий виповнювався, як померла мама. І я молився. Лиш якась нагода – я молюся. Не до Ісуса із пробитим серцем – до Пречистої з лілеєю в руці» [1, с. 34]. Категорію «найголовнішого» автор репрезентує через трансформацію того, що лишається незмінним, навіть після завершення циклу життя: «Пречиста з лілеєю в руці мене не покидала – на уроці в школі, в армії на вищці на посту, в гуртожитку і в інституті, знову вдома. І скорбна усмішка, і лілея в руці» [1, с. 34]. Автор акцентує увагу на деталях та спогадах, що реконструюють події, звертається до читацького та авторського чуттєвого: «Хіба ж я міг здогадуватися тоді, що лілія – «Лілея»! Я взяв її із теплої руки, й вона для мене – основне» [1, с. 34]. Широка образність, деталі та авторська рефлексія створюють атмосферу «надважливого», «швидкоплинного», що активізує творчу активність читача, дозволяє рефлексувати разом із автором, реалізуючи комунікативну модель взаємодії.

Окреслюючи наступну рису есею – вираження нового, суб'єктивного судження про щось – варто звернутись до тези про те, що презентація суб'єктності в есеї як мистецької особистості є на першому плані, що означає можливість митця розкрити себе в актуальному для нього дискурсі через висловлення власної думки із використанням понятійно-образного моделювання [10]. Так, Сергій Жадан в есеї «Найважливіше» зі збірки «25 есе про головне» осмислює проблему парадигми «життя», де висловлює власну думку про генезу життя, про закономірність буттєвих процесів, про роль та місце митця в сучасному світі: «Література створена для радості, а не для примусу. Мова зцілює, а не робить хворим. Твоє письмо – це твоя перевага, а не твоя слабкість. І це найголовніше» [1, с. 43]. Вибудовуючи причинно-наслідкові зв'язки, митець через категорію вибору встановлює послідовний рух до думки про те, чим є письмо, як його варто сприймати. Автор розкриває власну думку в природному для нього дискурсі, будуючи зрозумілу для всіх модель через образи та поняття, згадані в тексті есею.

Акцентуючи увагу на розмовній інтонації та лексиці, варто звернутись до есею письменника Тараса Прохаська «Багато в малому. Magnum in parvo» зі збірки «25 есе про головне». Тут автор порушує питання мови та мовлення в літературі, відстоюючи власну думку про доцільність і недоцільність використання евфемізмів. У вільній формі представлено власне розуміння функціоналу мови та її можливостей: «Мені не подобається, коли мат стає несучою конструкцією сказаного, бо це веде до зубожіння мовлення. Але подобається, коли доречно вживаються певні

матовокореневі слова-поняття, бо це може збагатити мовлення доданою ясністю» [1, с. 162]. Довільна форма есею зумовлює таке ж вільне використання лексики. Через це інформація стає для читача доступною і зрозумілою.

Також цікавою та органічною є риса «розмаїте тематичне спрямування – філософський, історико-біографічний, публіцистичний, літературно-критичний, науково-популярний, власне белетристичний есей (суміжні жанри: поезія у прозі, науковий нарис, філософський трактат, листи, бесіди, роздуми), що відкриває можливість репрезентувати різноматичні есеї та організовувати їх у цикли (рідше) або ж збірки. У цьому фокусі доречними видаються міркування Т. Шевченко, яка зазначає, що «збірка – основний спосіб репрезентації есеїстичного мислення літератора. Саме збірка постає головною формою організації цих творів як порівняно стійкої сукупності, закріплюючи за творами їх більш-менш постійний статус» [1, с. 324]. Це пов'язано з динамічною природою самого жанру, відкритого до змін і впливів. У збірці «25 есе про головне» представлені різні за тематичним спрямуванням есеї, наприклад, філософський есей Тараса Возняка «Що нам робити зі своїм життям?» або біографічний есей Катерини Бабкіної «Урок», роздум Володимира Єшкілева «Про найважливіше в житті» тощо.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи, варто зауважити, що, попри парадоксальність есеїстичного мислення, сам жанр есею є актуальним. Інтерес до нього в сучасному письменстві зумовлений як соціальними, так і культурними причинами як з боку автора, так і з боку читача. Указаний жанр задовольняє інтелектуальні та творчі інтенції митця та читача, відкриває площину для рефлексії та аналізу. Комплексне дослідження жанрових рис есею поглиблює розуміння комунікативних аспектів реалізації авторського задуму та читацької рецепції, що дає все нові й нові можливості для подальших студій щодо жанрових особливостей та специфіки функціонування есею як твору, наділеного інтенціями буття в ансамблевих утвореннях, як це засвідчила збірка «25 есе про головне», яка потребуватиме подальшого літературознавчого осмислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. 25 есе про головне. Збірка. Тернопіль : Лілея – НВ, 2020. 192 с.
2. Гром'як Р. До вивчення джерел розвитку літературних видів і жанрів. *Давнє і сучасне : вибрані статті з літературознавства*. Тернопіль : Лілея, 1997. С. 42–45.
3. Гук О. Становлення ідентичності жанру есе: методологічний аспект. *Молодий вчений*. 2018. № 9 (61). С. 35–39.
4. Іванова Н. Есеїстичне письмо і поетика межових форм в українській літературі 1920-х років : дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 201 с.
5. Конєва Т. Загальні тенденції літературного процесу: теоретичний аспект. *Філологічні науки*. 2020. № 32. С. 33–36.
6. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 749 с.
7. Сільман К. Есеїстика як перехідне жанрове утворення: теоретичний аспект. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2017. Т. 301. Вип. 289. С. 137–143.

- 8.Шебеліст С. Особливості розвитку сучасної української есеїстики в системі журналістських жанрів : дис. ... канд. наук із соц. комун. : 27.00.04. Київ, 2009. 187 с.
- 9.Шевченко Т. Есе як дискурсивна практика: до постановки проблеми. *Срібний вік: діалог культур* : збірник наукових статей за матеріалами IV Міжнародної наукової конференції, присвяченої пам'яті професора С.П. Ільйова. Одеса : Астропринт, 2018. С. 290–303.
10. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 584 с.

REFERENCES

1. 25 ese pro holovne [25 essays about the main thing] (2020). Zbirka : Lileia – NV. 192 p [in Ukrainian].
2. Hromiak, R. (1997). Do vyvchennia dzherel rozvytku literaturnykh vydiv i zhanriv. Davnie i suchasne : vybrani statii z literaturoznavstva. [To the study of the sources of development of literary types and genres. Ancient and modern: selected articles on literary studies] Ternopil : Lileia. P. 42–45 [in Ukrainian].
3. Huk, O. (2018). Stanovlennia identychnosti zhanru ese: metodolohichniy aspekt [Formation of the Identity of the Essay Genre: Methodological Aspect.] *Molodyi vchenyi*. № 9(61). S. 35–39 [in Ukrainian].
4. Ivanova, N. (2009). Eseistychnе pysmo i poetyka mezhovykh form v ukrainskii literaturi 1920-ykh rokiv [Essay Writing and the Poetics of Borderline Forms in Ukrainian Literature of the 1920s] : dys. ... kand. nauk iz lit. : Kyiv. 201 p [in Ukrainian].
5. Konieva, T. (2020) Zahalni tendentsii literaturnoho protsesu: teoretychnyi aspekt [General tendencies of the literary process: theoretical aspect]. *Filolohichni nauky [Philological teachings]*. № 32. P. 33–36 [in Ukrainian].
6. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk za redaktsiieiu R. Hromiaka, Yu. I. Kovaliva, V. I. Teremka. (2007) [Literary Dictionary-Reference edited by R. Hromiak, Y. Kovaliv, V. Teremko.]. Kyiv : VTs “Akademiia”. 749 p [in Ukrainian].
7. Silman, K. (2017). Eseistyka yak perekhidne zhanrove utvorennia: teoretychnyi aspekt [Essay as a transitional genre formation: theoretical aspect]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu “Kyievo-Mohylianska akademiia” [Scientists of the Chornomorskoho derzhavnoho universitet imeni Petra Mohyly complex “Kyievo-Mohylianska akademiia”]*. Vol. 301. Vyp. 289. P. 137–143 [in Ukrainian].
8. Shebelist, S. (2009). Osoblyvosti rozvytku suchasnoi ukrainskoi eseistyky v systemi zhurnalistskykh zhanriv [Features of the Development of Contemporary Ukrainian Essay in the System of Journalistic Genres]: dys. ... kand. nauk iz sots. komun. : 27.00.04. Kyiv. 187 p [in Ukrainian].
9. Shevchenko, T. (2018). Ese yak dyskursyvna praktyka: do postanovky problemy. Sribnyi vik: dialoh kultur : zbirn. nauk. statei za mater. IV mizhnarodn. nauk. konferentsii, prysviach. pamiati prof. S. P. Iliova [The essay as a discursive practice: towards a problem statement. The Silver Age: Dialogue of Cultures] Odessa : Astroprynt. P. 290–303 [in Ukrainian].
10. Shevchenko, T. (2019). Eseistyka ukrainskykh pysmennykiv yak fenomen literatury kintsia KhKh – pochatku KhKhI st. : monohrafiia [Essays by Ukrainian Writers as a Phenomenon of Literature of the Late Twentieth and Early Twenty-First Centuries]. Kyiv : Vydavnychy dim Dmytra Buraho. 584 p [in Ukrainian].